

tezkire

Düşünce-Siyaset-Sosyal Bilim

Sayı: 70 Ekim-Kasım-Aralık

MALİK BİN NEBİ

Fatih Okumuş-Islami Hareketin Evrimci ve Devrimci Mezhepleri

M. Turan Çalışkan-Malik b. Nebi'nin Kültür ve Medeniyet Yaklaşımı

Atike Çiçek-Sömürgecilik Karşısında Malik b. Nebi

Müşerref Yardım-Malik b. Nebi'de Sömürbilirlik ve Müslüman 'Ethos'u

M. Hakkı Akın-Malik b. Nebi'nin Tarih Felsefesi ve İslam

Mehmet Birekul-Zihinlerin Sömürgeleştirilmesi ve (Orta)Doğu

Kitap Değerlendirme

Fethi Güngör-Malik b. Nebi'yi Cevdet Said'den Dinlemek

Şeyma Tamer-Kültür Sorunu ve Bir Toplumun Doğuşu

Sümeyye Özbayrak-Malik b. Nebi'de Medeniyet

tezkire

Siyaset-Düşünce-Sosyal Bilim

Sayı 70

Ekim-Kasım-Aralık 2019

tezkire

Siyaset-Düşünce-Sosyal Bilim

üç aylık, uluslararası, hakemli dergi
Mavrova Medya Danışmanlık Dış Ticaret A.Ş.
adına sahibi
Nurullah Kılıç

Genel Yayın Yönetmeni
Faruk Karaarslan

Yazı İşleri Müdürü
A. Burhan Koç

Genel Yayın Yönetmeni Yrd.
Yunus Şahbaz

Sayı Editörü
Mahmut Hakkı Akin

Yayın Kurulu

Mahmut Hakkı Akin, Yasin Aktay, Mehmet
Ali Aydemir, Mustafa Aydın, Hatem Bazian,
Mehmet Birekul, Celalettin Çelik, Mustafa
Derviş Dereli, Aylin Yonca Gençoglu, Sıtkı
Karadeniz, Ahmet Koyuncu, İbrahim Nacak,
Ertan Özensel, B. Salman Sayyid, Erhan Tecim,
Ferhat Tekin, Ramazan Yelken

Redaksiyon ve Tasarım

A. Burhan Koç

Baskı-Cilt
İlksan Matbaası Ltd. Şti.
Serhat Mahallesi, 1377. Sk., 06378 Yenima-
halle/Ankara
(Sertifika No: 13189)

Baskı Tarihi: 2019
Abonelik Bedeli:
Yıllık Bireysel: 80 TL
Kurumsal Abonelik: 160 TL

Yönetim Yeri
Cevizli Mah. Zuhal cad. Ritim İstanbul
No:46/c A3 Blok Kat:26 No:137 Maltepe /
İstanbul
e-posta: bilgi@tezkiredergisi.org
web adresi: www.tezkiredergisi.org
ISSN 1302-7875

tezkire, Mavrova Medya Danışmanlık Dış Ticaret A.Ş. tarafından yayımlanmaktadır. *tezkire*'nin temel amacı genel olarak sosyal bilimler, özel olarak siyaset bilimi alanlarından bilim insanlarının düşüncelerini ve araştırmalarını paylaştıkları bir platform olmaktır. Bu çerçevede araştırma, inceleme, eleştiri ve benzeri özgün yazılara yer verilir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Yayımlanmış yazıların yayım hakları *tezkire*'ye aittir.

Yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar öncelikle yayın kurulu tarafından amaç, konu, içerik, sunuş tarzı ve yazım kurallarına uygunluk yönlerinden incelenir. Uygun bulunan yazılar değerlendirilmek üzere bu alanda uzman iki hakeme gönderilir. Görüş ayrılığı söz konusu olursa üçüncü bir hakemin daha görüşüne başvurulur. Hakem raporlarının olumlu olması durumunda yazı, yayım programına alınır. Hakem raporları gizlidir.

Dergiye gönderilecek yazılar A4 boyutlarındaki kâğıda üst, alt, sağ ve sol boşluk 2.5 cm bırakılarak 1.5 satır aralıklı, iki yana dayalı, satır sonu tirelemesiz ve 10 punto Times New Roman yazı karakteri kullanılarak yazılmalıdır. Çalışmanın MS Word ile yazılmış bir kopyasının bilgi@tezkiredergisi.org e-posta adresine ekli dosya olarak gönderilmesi editöryal sürecin başlaması için yeterlidir.

Yazar/lar/dan ayrıca tümünün imzasını taşıyan bir telif devir mektubunu yayımcıya posta, faks veya e-posta eklentisi ile göndermeleri beklenir. Eğer çalışma birden çok yazarlı ise makalelerde editöryal yazışmanın kiminle yapılacağı da belirtilmelidir.

Gönderilen çalışmaların aşağıdaki bölümleri içermesi gerekir:

- Türkçe başlık
- Yazarın/yazarların tam adları ve unvanları
- Yazar/yazarlar hakkında bilgi (çalıştıkları kurumlar, adres, telefon, faks ve elektronik posta bilgileri, çalışma ve ilgi alanları, yayınlarından seçmeler)
- Türkçe özet (150-200 kelime arası)
- Anahtar kelimeler (5-8 kelime arası)
- İngilizce özet (150-200 kelime arası)
- İngilizce anahtar kelimeler (5-8 kelime arası)

İçindekiler

Malik b. Nebi Düşüncesi

Fatih Okumuş

İslami Hareketin Evrimci ve Devrimci Mezhepleri: b. Nebi vs. Mevdudi-Kutb 9

M. Turan Çalışkan

Malik b. Nebi'nin Kültür ve Medeniyet Yaklaşımı 27

Atike Çiçek

Sömürgecilik Karşısında Malik b. Nebi..... 59

Müşerref Yardım

Malik b. Nebi'de Sömürülebilirlik ve Müslüman Ethos'u 75

Mahmut Hakkı Akın

Malik b. Nebi'nin Tarih Felsefesi ve İslâm..... 87

Mehmet Birekul

Malik b. Nebi'nin Zihinlerin Sömürgeleştirilmesi Kavramı Bağlamında Ortadoğu 97

DOĞU VE BATI ARASINDA: MALİK BİN NEBİ'NİN “ZİHİNLERİN SÖMÜRGELEŞTİRİLMESİ” KAVRAMI BAĞLAMINDA GÜNÜMÜZDE (ORTA)DOĞU

Mehmet Birekul¹

Özet

Çağını aşabilen ender mütefekkirlerden birisi olan Malik b. Nebi, Cezayir ile Fransa arasında geçen yaşamı boyunca hem sömürgeciyi hem de sömürgeyi gözleme imkânı bulmuş önemli bir sosyologdur. O, çağındaki mütefekkirlerden farklı olarak sorunların temelinde yer alan problemin “zihinlerin sömürgeleştirilmesi” olduğunu ve bir anlamda Müslümanların içinde bulunduğu durumun dış kaynaklı değil iç kaynaklı olduğunu iddia etmiştir. Bu çalışma; Malik b. Nebi'nin zihinlerin sömürgeleştirilmesi tezinin günümüzde (Orta)doğu'da yaşanan sorunlara ışık tutacağını varsaymaktadır. Öyle ki bugün Ortadoğu'da dengelerin değişmesinde, yeni sorunların ihdas edilmesinde ve doğu / Batı gerginliğinin giderek derinleşmesindeki temel faktörlerden birisi de Ortadoğu ülkelerinin / Müslümanların geçmişten gelen zihni sömürgeleştirmeye karşı farkındalığın artmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Malik b. Nebi, Ortadoğu, Sosyoloji, Zihinlerin Sömürgeleştirilmesi

Abstract

As a thinker who exceeds his period, Malik b. Nebi is an important sociologist who has had the opportunity to observe both the colonialist and the colonial during his life between Algeria and France. He, as being different from his contemporary thinkers, argued that the problem underlying the issues was colonization of the minds and in a sense, the Muslims' situation was not externally sourced, but internally sourced. This study assumes that Malik b. Nebi's thesis of colonization of minds will shed light on the problems in the (Middle) East. In fact, one of the main factors in changing the balances in the Middle East today, creating new problems and deepening the tension in the East / West is the increasing awareness of Middle Eastern countries / Muslims against the colonization of the mind from the past. This mental awakening has brought with it a new Middle East that can rediscover its own dynamics in the economic, social and political spheres and express the idea of self-sufficiency.

Keywords: Malik b. Nebi, Middle East, Sociology, Colonization of Minds

¹ Doç. Dr., N. Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, mbirekul@gmail.com

Giriş: Malik b. Nebi ve Zihinlerin Sömürgeleştirilmesi Kavramı

Çağını aşabilen ender mütefekkirlerden birisi olan Malik b. Nebi, Cezayir ile Fransa arasında geçen yaşamı boyunca hem sömürgeciyi hem de sömürgeyi gözleme imkânı bulmuş önemli bir sosyologdur. Malik b. Nebi döneminin ‘aktif’ sorunlarıyla doğrudan ilgilenen bir bilim adamıdır. O, çağının sorunlarına çözüm bulmaya çalışan (yahut ‘çağa tanıklık eden’) bir entelektüeldir; o yüzden soyut ve teorik konularla (örneğin Kelamî tartışmalarla) ilgilenmemektedir (Güngör, 2019). İlgisinin yoğunlaştığı konular, sömürgecilik, bağımsızlık, kalkınma, medeniyet gibi pratik alanla ilgilidir. Bu, bir anlamda, yaşadığı dönemin sorunlarının ağırlığını da gösterir. Zira Malik b. Nebi, sömürgeciliğin etkilerinin özellikle de Müslüman dünyasında çok yoğun hissedildiği bir dönemde yaşamıştır ve sorumlu bir aydın olarak çözüm için çareler aramıştır.

Malik b. Nebi İslam dünyasının içinde bulunduğu sorunlarla başa çıkabilmesi için köklü bir yenilenmeye ihtiyaç duyduğunu dile getirmiştir. O, çağındaki mütefekkirlerden farklı olarak sorunların temelinde yer alan problemin “zihinlerin sömürgeleştirilmesi” olduğunu (Güngör, 2019) ve bir anlamda Müslümanların içinde bulunduğu durumun dış kaynaklı değil iç kaynaklı olduğunu iddia etmiştir. Malik b. Nebi’ye (1984) göre İslam dünyasının cahillikle, fakirlikle ve sömürgeci idarelerle olan imtihanı da bu zihni arka planın yenilenmesiyle değişebilecektir. Yine O’na göre temel problemlerden birisi sömürülmeye hazır olma nedeniyle potansiyellerin değerlendirilememesidir.

Sömürgeciliği Avrupa uygarlığının Avrupa sınırlarının ötesine taşınması olarak değerlendiren Malik b. Nebî, sömürgeciliğin tarihini Avrupa için Amerika’nın keşfiyle başlatır. Bu anlamda sömürü kültürüne sahip olanlar, kendi menfaatlerine uyması için sadece toplumları değil, insanlık tarihini de parçalamış ve bölmüşlerdir. Onu bir bütün olarak ele almak-tan kaçınmışlardır. İlerlemeci tarih anlayışı içerisinde Doğu toplumlarını geride kalmak ve ilkel olmakla özdeşleştirirken kendilerini hiçbir zaman yakalanamayacak bir ileride konumlandırmışlardır. Bu durum insanlık tarihi boyunca belki de hiç açılmayan toplumsal tahribatlarla bizi yüz yüze getirmiştir. Zira sömürgeci anlayış, insanlık üzerinde top yekûn bir hegemonya kurma girişimidir ve sadece bir bölgedeki belli insanları değil, bütün insanlığı ve toplumun bütün kurumlarını tehdit etmektedir.

Malik b. Nebi’ye göre tarihi süreçte sömürülmeye müsait olma keyfiyeti sömürülme hadisesinden önce meydana çıkmaktadır. Sömürgeci, bir bölgeyi yükseltmek için değil bilakis felce uğratmak için gelir. Fakat hiçbir

sömürgecinin ilelebet sürdüğü görülmemiştir. Sömürgecilikten kurtulmak için önce bu neticeyi doğuran sömürülmeye müsait olma sebebinden kurtulmak gerekir. Sömürgecilik olgusunu salt siyasal boyutuyla değil uygarlık boyutuyla ele alan Bin Nebî, dramın iki yönünün de görülmesi gerektiğine işaret etmiştir: Sömürülebilirlik ve sömürgecilik. Ona göre sömürülebilirlik, sömürge sonrası dönemde oluşan kültürel tahakküm ifade etmektedir. Sömürgeci hayatın her safhasında sömürge ruhuna uygun bir gevşeklik empoze etmiştir. Sömürge idaresi insanları hangi noktada görmek istemişse orada durmalarını sağlamıştır (Yıldırım, 2011). Malik b. Nebî'ye göre İslam dünyasının hareketlerini frenleyen, tekâmülünü etkisiz hale getiren, neticede kargaşa, zaaf ve karışıklık eken sebeplerin, iç faktörler olduğu ve bunların da sömürgeleştirilmeye müsait olma keyfiyetinden kaynaklandığı görülmüştür (Güngör, 2019). Sömürgeciliğin başlangıcında böyle olmasa da tarihsel süreç daha sonra sömürgeciliğe dönüşen ve sömürgeciliği üreten 'sömürülebilirlik' ile devam etmiştir. Gelinek nokta, bir anlamda sömürgecilik dış faktörüne bir de iç faktörün ilave olması durumudur ki, bu bizzat içerden gelip insanları sömürgeleşmeye mahkûm eden aşağılayıcı bir faktördür. Dolayısıyla kişi içerdeki aşağılayıcı iç faktörden kurtulduğu zaman dış faktörden de kurtulmuş olacaktır. Bu gerçekleşmeden tam anlamıyla özgürleşmekten/bağımsızlıktan söz etmek mümkün olmayacaktır. Yani sömürülmekten kurtulmak için gereken esas mesele sömürülebilir olmaktan kurtulmaktır. Bu düşünce aynı zamanda insanların asırların birikmiş ataletinden arındırarak değiştirmeyi de içermektedir."

Malik b. Nebî'ye göre (1997) Müslümanların ataletlerini ifade etme biçimi olan düşünce şekillerini üç maddede özetleyebiliriz:

'Biz bir şey yapamayız çünkü cahiliz.' Bu, sömürgecilikten doğmuş olan bir vakıadır ve bu cahillik sadece okullarla değil farklı alanlardaki insanların ortak çabasıyla aşılabılır.

'Biz bir şey başaramayız çünkü fakiriz.' Bu hususta sorun paranın azlığı değil sermayenin sevk ve idaresidir.

'Biz böyle bir işe kalkışamayız çünkü başımızda sömürge idaresi var.'

Bu tahakküm aslında kolonyal süreçle birlikte bilhassa İngiliz ve Fransız sömürgelerinde ortaya çıkan çok daha karmaşık bir ruh halini ortaya koymaktadır. Buna göre, sömürülebilirlik potansiyeli olan ve sömürgeciler tarafından tahakküm altına alınan bireyler, bir süre sonra adeta "celladına âşık" bir pozisyona sürüklenmekte, bu aşk git gide maşuka benzemeye doğru evrilmektedir. Fanon, bunu Afrikalı "sömürülenler" özelinde "siyah deri beyaz maskeler" metaforuyla açıklar (Fanon, 2016). Metaforla aynı isme sahip eseri, Malik b. Nebî'nin yukarıda Müslümanlara yönelik bizzat Müslümanlar tarafından geliştirildiğini söylediği o üç söylemi de açıklar niteliktedir. Buna göre Batılı beyaz insan tarafından bir müddet ekonomik

ve kültürel tahakküm altına giren Afrikalılar, belli bir aşamadan sonra kendisini sömürenlere doğru öykünmeye başlar ve başına gelenlerin müsebbibi konumundaki bireyleri ya da onların hayat tarzlarını benimsemeye başlar. Siyah deri, artık çok farklı suretlerdeki beyaz maskelerin farklı zaman aralıklarında üzerinde taşındığı bir hal almıştır. Sömürülenler siyah ve beyaz arasındaki farkı fark etse de bahsi geçen öykünme hali, beyaz maskelerin kendilerini ait oldukları yerel toplulukta dahi daha yüksek bir statüye taşıyacağı yönünde motive olmuşlardır (Zahar, 1974). Bu sebeple beyazlar gibi giyinmeye, beyazların aksasında İngilizce ya da Fransızca konuşmaya, beyazların gündelik hayattaki zevklerini taklit etmeye, beyazlar gibi inanmaya ve kendinden olan siyahlara karşı tıpkı beyazlar gibi yukarıdan bakan bir ruh haline kavuşmaya başlamıştır. Maske, bir açıdan siyahın siyah gibi konuşamayışı, kendini ifade edemeyişi (Spivak, 2016) ve bir sonraki aşamada ise kendine yönelik nefretidir. Madun (*subaltern*) olarak nitelenen siyah derili, efendisinin (*master*) kılığında, kendinden olanın yabancı ve bahsedildiği üzere düşmanı haline gelmiştir. Böylece Avrupa'nın dışına taşınan sömürgecilik artık sadece fiziksel ya da coğrafi manada bir yayılma da kalmamış, bir insanı tanımaya en fazla yardımcı olan organa, yani yüze yansımıştır. Beyaz maskeler, bu açıdan sömürge sürecinin birey özelinde gözlenebileceği en net alan olmuştur. Derisinin rengi dolayısıyla "aşağıda" olduğunu düşünen bir Afrikalı, edinebileceği kadar beyaz maske edinerek bu "aşağılık halinden" kurtulmanın çabası içerisine girmektedir.

Bu anlamda baktığımızda Malik b. Nebi için İslam dünyasının içinde bulunduğu durumun temel sebebi doğrudan sömürülmekten çok zihinlerde sömürülmeyi kabul etmek olarak belirmektedir. Özellikle Doğu toplumları kavramsallığı ile kendi iç dünyasında umutsuzluğa hapsedilen bu toplumlar için kurtuluş kendi özgüvenlerini tekrar elde edecekleri zihni bir ortamın kurgulanması mümkün olacaktır. Malik b. Nebi'nin bu tespiti yaşadığı çağ dikkate alındığında daha da önem kazanmaktadır. Zira hem Batı'da yetişmiş olması hem de yaşadığı dönemde Batı hegemonyasının baskın olduğu bir vasatta kültürel hegemonyaya dikkat çekmesi onu sadece çağını tanıyan değil çağını aşan bir mütefekkir olarak öne çıkarmıştır.

Doğu - Batı Konumlandırması ve Değişen Algılar

Esasında Batı uygarlığının en önemli etki alanlarından birisi de Doğu Batı konumlandırmasıdır. Zira Malik b. Nebi'nin zihinlerin sömürgeleştirilmesi kavramı da esasında Batının kendisini Doğu üzerinde konumlandırmasına matuftur. Batının Doğu toplumları üzerindeki etkisi sadece onları askeri ve ekonomik anlamda sömürgeleştirilmesi ile sınırlı değildir. Zira Batının tahakkümünün kalıcılığı esasında her anlamda üstünlüğünü Doğu toplumlarına kabul ettirmesinde yatmaktadır.

Sosyal bilimlerin hatta zamanla sağlık bilimlerinin ve diğer bilim türlerinin dahi gündemine giren Oryantalizm kavramının çıkış noktası, aslında tam da burasıdır. Doğu'nun yani Orient'in üzerinde kurulacak her türlü tahakkümü ve Doğu'ya yönelik Batı merkezli bir bakış açısını yansıtan Oryantalizm (Said, 2016), siyasal ve ekonomik olduğu kadar kültürel ve zihinsel bir konumlandırmaya işaret etmektedir. Aydınlanma, sekülerleşme, sanayileşme gibi süreçler tarih sahnesinde Batıyı hükmeden konumuna taşımış, hükmün verdiği güç aynı zamanda adlandırmanın da gücüne dönüşmüştür. Bu açıdan oryantalizm hem bir perspektif, hem bir adlandırma hem de epistemolojik bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Konumlandırılan Doğu, konumlandıran Batı olmuş ve Doğu'nun binlerce yıllık tarihi bizzat Batı tarafından yeniden üretilen bir alan olagelmıştır. Tarihi yeniden üretilen bir coğrafyanın birey tasarımı da bundan bağımsız olmamış, Doğu'nun ya da Batı dışının (non-Western) bireyleri Batı'da yeni kavramlar ve adlandırmalar ışığında ele alınmaya başlamıştır.

Burada en dikkat çekici kavramlardan birisi de ilkelilik kavramı olarak belirmektedir. Özellikle yukarıda bahsedilen aydınlanma, sanayileşme ve modernleşme sonrasında Batı ile ilericilik Doğu ile ise de gericilik özdeşleştirilmiş ve tarihi yeniden kurgulama şansını yakalayan Batı için dünya tarihi bu şekli ile yeniden kurgulanmıştır. Jack Goody'nin (2019) 'tarih hırsızlığı'² olarak adlandırdığı bu durum zamanı yeniden kurguladığı gibi mekânı da yeniden tasarlamıştır. Artık modernleşme ile birlikte Batı sürekli ilerleyen bir zaman aralığında kendisini görürken geride kalan ve esasında hiçbir zaman Batı'yı yakalama şansı olmayan Doğu için zaman çok daha yavaş akmaktadır. Bezci ve Çiftçi'nin (2012) "içimizdeki" ya da "içselleştirdiğimiz" olarak adlandırdıkları modernite, bir bakıma Fanon'un beyaz maskelerinden ya da Spivak'ın "konuşamayan madun"undan bahsetmektedir. Hem beyaz maske hem de konuşamayan madun, kendisine biçilen rolü ne kadar iyi oynarsa oynasın ne Batı gibi olabilme kapasitesine ve lüksüne sahip olacak ne de kendi kültürünü ve tarihini koruyabilecektir. Bu durum, zamanın daha yavaş akmasını yani bir bakıma Doğu'nun tarihsileştirilmesini açıklar niteliktedir.

Aynı şekilde mekânsal olarak da dünya yeniden düzenlenmiştir. Sakal'ın (2016: 1) ifadesiyle "Doğu ve Batı, bilinenin aksine, coğrafi birer yön olmanın ötesinde farklı değerleri ifade etmiş; başka bir deyişle siyasi, askeri, dini, kültürel ve ekonomik çıkarlar ve anlayışlar istikametinde, güneşin doğuş ve batışıyla hiç alakası olmayan anlamlar kazanmışlardır. Daha doğrusu insanlık tarihi boyunca her nesil bu kavramları zamanının dinamikleri doğrultusunda değerlendirmiştir". Günümüze gelindiğindeyse çokça kullandığımız Doğu ve Batı kavramları da bizatihi coğrafya

² Goody'nin bu kavramı aynı zamanda konuyla ilgili eserinin de ismidir. İlgili eser ve künyesi kaynakçada verilmiştir.

olarak Batı'yı merkeze alan bir anlayışın tezahürü olarak dikkat çekmektedir. Sözgelimi bugün Doğu ya da Ortadoğu dediğimiz bölgeyi Doğu'da konumlandırmamızın temel sebebi Avrupa'nın doğusunda yer almasıdır. Halbuki özellikle Ortadoğu'yu içine alan Mezopotamya bölgesi insanlığın ilk neşet ettiği, büyük dinlerin beşiği olan ve coğrafi olarak da merkez kabul edilebilecek bir konumu haizdir.

Tarihin seyrini değiştiren bu gelişmelerin ışığında günümüze baktığımızda özellikle Türkiye'nin de içinde olduğu Ortadoğu açısından durumun farklılaştığını söylememiz mümkündür. Özellikle bölgede tarihi arka planı ve hiç sömürüye muhatap olmaması ile de toplumsal özgüvenini muhafaza etmesi açısından Türkiye'de yaşanan değişimler pek çok alanda olduğu gibi zihni anlamda da önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Özellikle Müslüman nüfusun başarısızlığa terkedilmiş kaderini aşmada ve kendi ayakları üzerinde durabileceğini düşüncesinin gelişiminde Türkiye'de yaşanan gelişmelerin payı büyüktür.

Bugün uluslararası sistem içerisinde belki de en çok konuşulan konulardan biri olarak Arap dünyasında yaşanan değişim rüzgârlarının, bir kitle-sel direniş hareketi olarak pek çok etkenle izah edilmesi doğaldır. Tabii ki bu etmenler içerisinde halkın özgürlük talepleri, Arap ülkelerinde gözlenen yolsuzluk gerçeği, yaşanan ekonomik sorunlar, bu ülkelerde dünyayı daha yakından tanıyan bir orta sınıfın varlığı, çoğu ülkede varlığını sürdüren baskıcı rejimler, yönetimde Batı ve İsrail etkisi gibi iç nedenlerden söz edilebileceği gibi; bilgi çağı ile birlikte gelişen iletişim olanakları ve sosyal medyanın etkisi, uluslararası hukuk sisteminde yaşanan gelişmeler, dünyadaki güç dengesi içerisinde yaşanan eksen kayması ve küreselleşme olgusu gibi dış etkenlerden (Baharçipek, 2011) söz edilebilir.

Ancak bizim üzerinde durmak istediğimiz önemli bir dış etmen ise Türkiye gerçeğidir. Arap dünyasında meydana gelen gelişmeler üzerinde en fazla etkili olan dış unsurların başında "Türkiye etkisi" gelmektedir denilebilir. Türkiye, bu ülkeleri ve halkları çeşitli yol ve yöntemlerle etkilemeye çalışarak bir etki yaratmaktan ziyade, kendi içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşüm ile etkili olmaktadır. Siyasi istikrarın uzun yıllardır korunabilmesi, Türk ekonomisinin son yıllardaki bazı dalgalanmalara rağmen daha stabil ve güvenilir bir hal alması, dindar/muhafazakâr kesime yönelik önceki dönemlerde ortaya çıkan baskının artık neredeyse yok denecek kadar az olması ya da en azından bu baskının kamu gücüyle gerçekleştirilmemesi, insan hak ve özgürlüklerine önem verilmesi gibi konular Türkiye'nin bölgedeki etkililiğindeki temel unsurlardandır (Kayadibi ve Birekul, 2011). Özetle, Arap halkları kendi yönetimlerinden Türkiye'nin ekonomik, siyasal, sosyal, temel hak ve özgürlükler ve demokratikleşme gibi alanlarda yaptıkları ve başardıkları reformları yapmalarını istemekte, petrol gibi bir

doğal zenginlik olmadan da ekonominin büyüyebileceğini görmektedirler (Salem, 2011).

Tüm bu gelişmeler tam da Malik b. Nebi'nin üzerinde durduğu Müslümanların ataletine sebep olan etmenlerin bir gerçek olmak-tan çok öğretilmiş yargılar olduğu gerçeğini de ortaya koymaktadır. Bu anlamda Ortadoğu'da yeni dönemde yaşanan gelişmelerin arkasındaki en önemli etkenlerden birini de İslam dünyasının giderek Batı ile arasında-ki mesafenin daraldığını düşünmeye başlamasıdır. Başa bir deyişle ifade edecek olursak bir ütopya olarak büyütülen Batı ve içinden çıkılamayacak bir distopya farzedilen Doğu düşüncesi giderek yerini kendi özgüvenine doğru yol alan bir Doğu toplumları gerçeğine bırakmaktadır.

Bu nedenle bu çalışma Malik b. Nebi'nin zihinlerin sömürgeleştirilmesi kavramı ışığında bugün Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerin arkasında yatan temel sebeplerden birinin Doğu toplumlarının sömürülebilirlik düşünc-esinin aşılması olduğunu varsaymaktadır. Özellikle bölgede lider ola-bilme potansiyelini taşıyan Türkiye'de yaşanan gelişmeler Batı tarafından öğretilmiş yargıların kırılmasında önemli bir etken olarak kendisini göster-miştir.

Sonuç Yerine

Malik B. Nebi'nin zihinlerin sömürgeleştirilmesi kavramsallaştırması doğrultusunda Ortadoğu'da son dönemdeki gelişmeleri dikkate aldığımız-da sorunun temelinde modernleşme ile birlikte sürekli sömürülmeye hazır hale getirilmiş toplumların giderek bu durumdan sıyrılmaları yatmak-tadır. Zira Ortadoğu tanımı dahi Batılıların bakışı açısından bu coğrafyaya biçilen bir kalıptır. Bugünün temel meselesi Ortadoğu'nun burada yaşayan-lar tarafından merkeze alınmasıdır.

Örneğin bölgenin önemli aktörlerinden biri olan Türkiye'nin ekono-mik yönetimini IMF'den kurtarmış olması, askeri ve siyasal anlamda ken-di başına kararlar almaya başlaması ve toplumdaki Batı imajının giderek medeniyet ile özdeşleştirilmekten sömürgeciliğe doğru kayışı Ortadoğu ile ilgili gelecek planları yapan Batılıları rahatsız etmiştir. Aynı durum Arap coğrafyası için de geçerlidir. Bugün Arap halklarının ve yönetimlerinin pek çoğunun bu sömürülmeye hazır bulunuşluk durumunu terk etmeye başladıklarını ve gerek entelektüel gerekse siyasal ve toplumsal bir uyanışın gerçekleştiğini söylememiz mümkündür.

Bu anlamda Malik b. Nebinin Müslümanların ataletine ve sömürülmeye hazır olma durumlarına dair yapmış olduğu tespitlerin bugünün Ortadoğu problemini anlamada önemli araçlardan biri olduğu söylenebilir. Her ne

kadar Ortadoğu'daki gelişmeler pek çok değişkenle izahı hak ediyorsa da zihni dönüşümün işaretlerini taşıyor olması, bölgenin geleceği son derece önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Baharççek, A. (2011) "Arap Dünyasındaki Değişimin Anlamı", Birey ve Toplum Dergisi Sayı 1, 19-30.
- Bezci, B. ve Çiftci, Y. (2012) "Self-oryantalizm: İçşimizdeki Modernite ve/veya İçselleştirdiğimiz Modernite", Akademik İncelemeler Dergisi, 7 (1), 139-166.
- Bin Nebi, M. (1984) Sömürge Ülkelerde Fikir Savaşı. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bin Nebi, M. (1997) Savaş Esintisi; Sömürünün Gerçeği, çev. Salih Özer, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Fanon, F. (2016) Siyah Deri Beyaz Maskeler. Çev: Cahit Koytak. İstanbul: Encore Yayınları..
- Goody, J. (2019) Tarih Hırsızlığı. Çev: Gül Çağalı Güven. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güngör, F. (2019) Malik b. Nebi. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Kayadibi, S. and Birekul, M. (2011) Turkish Democracy: A Model for the Arab World. Journal of Islam in Asia, 3, 255-273.
- Said, E. (2016) Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları. Çev: Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sakal, F. (2016) Doğu-Batı Ne Demektir, Ne Yana Düşerler? Studies of the Ottoman Domain, 6 (10), 1-24.
- Salem, P. (2011) Arap Dünyasında Türkiye'nin İmajı. TESEV Dış Politika Programı Raporu. Bkz. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Arap_Dunyasinda_Turkiyenin_Iماجي.pdf
- Spivak, G. (2016) Madun Konuşabilir mi? Çev: Dilek Hattatoğlu ve Gökçen Ertuğrul. İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, T. (2011) Malik b. Nebi'de Sömürülebilirlik Olgusu. Milet ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, 8 (2), 33-52.
- Zahar, R. (1974) Frantz Fanon: Colonialism and Alieantion. Translated by Willfried Feuser, London: Monthly Review Press.